

Proč nejsem komunistou -- odpověď spisovatele Jaroslava Durycha

Na konferenci "Karel Čapek 1988", uspořádané na pražské filozofické fakultě UK v prosinci 1988 zveřejnil bohemista Oleg Malevič z tehdejšího Leningradu několik dosud neznámých dokumentů týkajících se Karla Čapka. Malevič níže zveřejněné texty dostal v šedesátých letech od Heleny Čapkové, manželky básníka Josefa Palivce. Šlo o odpověď spisovatele Jaroslava Durycha na anketní otázku Přítomnosti z r. 1925 "Proč nejsem komunistou". Čapek a Peroutka jeho odpověď nechali sice vysázet (Malevič materiál na konferenci citoval z obtahu), ale pak ji neotiskli:

Proč nejsem komunistou -- odpověď spisovatele Jaroslava Durycha

Na otázku, proč nejsem komunistou, mohu dáti odpověď zdánlivě snadnou: Komunismus není ještě všechno, jest to jen část, jest to jen --ismus.

Jest to odpověď zdánlivě snadná, poněvadž se může vším právem namítnouti, kde že jest tedy mého svědomí absolutní úplnost, pro kterou odmítám relativní částečnost.

Chovám ke komunismu sympatie, jdoucí do hloubky a zavazující. Vážím si komunismu. Vzbudil ve mně mocný úžas a nemám důvodu, abych se tvářil jinak; vidím jej, a přes všechny hrůzy, fyzické i metafyzické, líbí se mi.

Komunismus se nesrovnává dle litery i dle praxe s mou vírou a jsem si toho úplně vědom. Poněvadž víru svou znám a poněvadž znám i komunismus, vím, jak bych se mohl vyplést z kolizí. Litera zabíjí, ale duch oživuje.

Ale komunismus je dvojitý, abstraktní a historický. Nepravím: teoretický a praktický, poněvadž teoretický komunismus nestojí mi za to, abych kvůli němu sáhl na pero, a ten komunismus, který se praktikoval, byl dosud většinou příliš nepraktický.

Abstraktní komunismus jest představa krásná a užitečná, ale patří dosud do říše představ, třebaš říše představ jest skutečnější než skutečnosti uznávané.

Historický komunismus jest vlastně až dosud vyplněn dílem bolševické revoluce. O té jsou mínění různá. Povznesla mnohé teorie na dogmata a pokusila se o tvárnou práci. Ale mně imponuje mnohem víc její činnost ničivá. Miliony zabitých a umučených jsou mnohem impozantnější než obnovený export galoší se značkou SSSR.

Síla zvyku a výchovy nutila lidstvo střední a západní Evropy k depresivním citům při zprávách o destrukci starého Ruska. Domnívám se, že naši lidé příliš mechanicky se poddávají tomuto automatickému psychologickému násilí, takže se tím zbavili možnosti viděti to, co stálo za podívanou.

Po válce naši lidé změkli; stalo se aspoň módou nositi změkčilost na odív. Vliv poválečné francouzské literatury jest v tomto smyslu okatě demoralizující. Změkčilost ta sídlí spíše na jazyku než v pravé fyziognomii lidí, ale i slovo má své mocné kouzlo, které působí i skrze krunýř přetvářky. Tak se stalo, že se vžila představa, že jest nutno o hrůzách válečných mluvit měkce a žalostivě, a tím, že se tyto hrůzy pro budoucnost zažehnají. A komunismus jest strašidlem, které tyto dispozice ohrožuje. Jediná pomoc se nalézá v tom, že se u nás nebezpečí komunismu nepovažuje za vážné, poněvadž lidé v tomto území jsou prý vyspělí, jiní, atd.

Nemohu však nalézt důvod, abych odporoval představě mnohem přirozenější, že totiž smrt a zkáza jsou zjevem obecným, že smrt násilná jest mnohem podobnější pravdě a také i obyčejně racionálnější než smrt takzvaná přirozená a že péče o přirozené stárnutí a přirozenou smrt jednotlivců jest sice péče dobrá, ale pouze až na posledním místě.

Bolševická revoluce pokusila se, aby zjedнала rovnováhu mezi smrtí přirozenou a nepřirozenou, poněvadž i ve válce ještě příliš mnoho lidí umíralo přirozeně. Vykonala dílo zničení a bylo to dílo veliké. Mohli jsme se poučit, že na nás číhají ještě veliká nebezpečí. Tisíce vagónů a lodí s nákladem trhacích, zapalujících, leptajících, dusících a otravných

prostředků, množství zbraní a deprimujících pomůcek, celé vědy o ničení armád, států z povrchu země, rozklad společnosti a nové systémy účelné demoralizace lidstva. Praví se, že v budoucí válce nikdo nikde si nebude životem jist. Jistě může při pomyšlení na to naskakovat husí kůže. Ale lépe jest říci: ano, přijde to, a viděti vznešenost života ve velikosti nebezpečností.

Komunismus ukázal nedostatek smyslu pro sentimentalitu, a to musím uznávat s úctou. Považován za efemérní experiment dokázal svou schopnost setrvačnosti. Zorganizoval do jisté míry i svoji řeholi. Vyplenil strach před násilím, vyzdvihl smysl armády, vyzdvihl smysl diktatury, ukázal se životnějším a silnějším než socialismus; ohlásil svůj nárok na vládu nad světem beze všech kompromisů a za jakoukoliv cenu.

Ctím komunismus a snad k němu chovám coby ještě vřelejší: uznávám mnohé z jeho zásad a zvláště jeho názor o buržoazii; uznávám, že kultus jest skutečně dílem proletariátu, uznávám i povýšenost proletariátu beze všech postranních výkladů a zadních dvířek. Ale komunistou přece jen nejsem.

Poněvadž komunismus pro mě neznamená úplnost, nýbrž část, třebas i etapu. Nemohl bych býti komunistou, ani kdyby mě nutili, třebas vím, že bych pardonu nedošel bez poslušnosti úplné, třebas vím, že komunistické kladivo bije nejen do hlav hřebíků, ale i do hlav lidských, třebas ne každý den.

Toužím-li po úplnosti, mohu sloužiti části, ale nemohu věřiti v dostatečnost části.

Jaké nastávají možnosti?

Bud' že se nám nic nestane a že zemřeme klidně.

Nebo komunismus zvítězí nad takzvaným starým světem a pak nám bud' dá pardon, nebo s námi naloží podle běžných metod.

Nebo komunismus podlehne svým odpůrcům a pak nás jeho odpůrci bud' to nechají žíti, nedbajíce o nás, nebo nás zasypou troskami komunismu, třebas ani o tom nevědouce.

Nebo posléze nastanou zcela jiné poměry v duchovním světě, a to záleží na tom, zda historii tvořiti umíme, nebo neumíme.

Vrchol komunismu jest značně vysoký. Lidský duch sám o sobě nevytvořil dosud ničeho vyššího. Ale pro nás přece jen není vrcholem nejvyšším.

Žádný empirický důvod proti komunismu mi nestačí. Ostatně komunismus ještě neměl svého historika, který by byl i kritikem a vizionářem. Vidím obludnost, ale i krásu a hlavně sílu. Jest však síla ještě vyšší a v řádu věčnosti nižší musí sloužiti vyššímu.

Milý pane Durychu,

Peroutka mi dal číst Váš protikomunistický článek, co tomu jako říkám; a když už tomu něco říkám, říkám to raději hned Vám. Nepohoršilo mě, že Vám je komunismus sympatický, ale to, proč Vám je, jak pravíte, sympatický. Nebo spíše je v tom, že jste nadšen jeho známou metodou, nějaká sublimní ironie, ale já jí nemohu rozumět. Máte asi chuť být zase mučedníkem své ironie a toužíte po tom, aby Vám lidé nadávali; je to věc gusta; ale bojím se, že tentokrát byste se odřízl od ostatních lidí víc, než byste mohl snést. Je prostě strašné a nepřijatelné, aby básník se tvářil vážně při tvrzení, že mu jsou masakry po chuti; jsem přesvědčen, že to tak nemyslíte, ale při naší těžkopádnosti by každý Vašemu článku tak rozuměl. Nevím, je-li katolické souhlasit nadšeně s násilnou smrtí druhých, a dokonce bezbranných; vím jen, že to není křesťanské. Ostatně o tom přece se nebudeme přít; namáhal jsem se dešifrovat pravý smysl Vašeho článku, ale nepovedlo se mi to. Prosím Peroutku, aby Váš článek neotiskoval; nebránil bych Vám, kdybyste strkal hlavu do tlamy lví, ale nerad bych, abyste při tom říkal blasfémie.

Věřil jsem, že řeknete něco tak krásného a jemného o chudých lidech, jako jste psal nedávno v Cestě; místo toho jste mne zrovna udeřil do tváře. Víím, že máte k svému zoufalému tvrzení

nějaké temné příčiny; rozhodně jste to nepsal v jasné a zralé chvíli; zachtělo se Vám pošlapat sebe sama, protože, ať cokoliv ve Vás je, není ve Vás bezcitnost a nelítostnost k obyčejnému člověku, kterému ubližujete ne tak tím, že byste ho nechal po konci na té či oné straně barikád, ale tím, že mu říkáte do očí věci tak nelidské. Prosím vás, napište mi, proč jste tyto věci psal.

Přeji Vám šťastné svátky a lepší vnitřní pohodu

a jsem upřímně váš

Karel Čapek

V Praze dne 12. ledna 1925

Jindřišská 13

Vážený pane,

po delších úvahách vracím Vám Vaš článek a prosím, abyste se proto na mne nezlobil. Vím, že bych měl vlastně Vaši odpověď otisknout tak, jak jste mi ji poslal, ale nechci si jednou vyčítati, že jsem jakýmkoliv způsobem přispěl k šíření názorů, které tam hlásáte.

Přikládám dopis Karla Čapka a podotýkám, že se s jeho názory v této věci shodují.

S pozdravem

Váš

Peroutka

Zdroj: Britské listy, 6. 4. 2010